

MA'MURIY SUDLOVDA IQTISODIY NIZOLARNI KO'RISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI: NAZARIYA VA AMALIYOT MUAMMOLARI

O'zbekiston Milliy Universiteti
Huquqiy fanlar kafedrası
stajyor-o'qituvchisi Aktamov Shavkat

Annotatsiya / Abstract

Ushbu maqolada ma'muriy sudlar tomonidan tadbirkorlik va iqtisodiy faoliyat bilan bog'liq nizolarni ko'rib chiqishning o'ziga xos huquqiy tabiati va protsessual xususiyatlari tahlil qilinadi. Ma'muriy sudlov yurituvida iqtisodiy nizolarni subyektiv va obyektiv mezonlar asosida farqlash, ma'muriy va iqtisodiy sudlar o'rtasidagi idoraviy taalluqlilik muammolari o'rganilgan. Tadqiqot davomida ma'muriy organlarning qarorlari ustidan berilgan shikoyatlarni ko'rib chiqishda sud amaliyotida yuzaga kelayotgan tushunmovchiliklar tizimli tahlil etilib, qonunchilikni takomillashtirish bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar / Keywords

Ma'muriy sudlov, iqtisodiy nizo, idoraviy taalluqlilik, ommaviy-huquqiy munosabat, tadbirkorlik subyeksi, ma'muriy akt, sud amaliyoti, sudlar kolliziyasi,

Kirish (Introduction)

O'zbekistonda amalga oshirilayotgan sud-huquq islohotlari doirasida ommaviy-huquqiy munosabatlardan kelib chiqadigan nizolarni hal etish tizimi tubdan yangilandi. Ixtisoslashgan ma'muriy sudlarning tashkil etilishi inson huquqlari va tadbirkorlik subyektlarini davlat organlarining o'zboshimchaligidan himoya qilishda muhim qadam bo'ldi. Biroq, amaliyotda tadbirkorlik subyektlari va davlat organlari o'rtasidagi munosabatlarning ham iqtisodiy, ham ma'muriy

xarakterga ega ekanligi sudlar o'rtasida idoraviy taalluqlilikni aniqlashda jiddiy muammolar tug'dirmoqda.

Mavzuning dolzarbligi — iqtisodiy mazmundagi ma'muriy nizolarni samarali hal etish, sudlar o'rtasidagi funksional parallellikni bartaraf etish hamda biznes vakillarining huquqiy himoyasini kuchaytirish zarurati bilan belgilanadi. Huquqiy munosabatning tabiatini to'g'ri baholamaslik tadbirkorlarning sudma-sud sarson bo'lishiga (forum shopping) olib kelmoqda.

Adabiyotlar tahlili (Literature Review)

Ma'muriy sudlov va iqtisodiy nizolar munosabati, ularning o'zaro kesishish chegaralari ham xorijiy, ham mahalliy huquqshunoslik maktablarida jiddiy munozaralarga sabab bo'lib kelmoqda.

Klassik ma'muriy huquqshunos olimlar (masalan, Y.A. Tixomirov, D.N. Bahrax) o'z darsliklarida ma'muriy sudlovning yagona va asosiy maqsadi — davlat organlarining hujjatlari va mansabdor shaxslarning xatti-harakatlari qonuniyligini tekshirish (“ustidan nazorat qilish”) ekanligini ta'kidlaydilar. Ularning fikricha, moddiy va mulkiy oqibatlar bu jarayonda ikkinchi darajalidir. Aksincha, iqtisodiy va fuqarolik protsessualist olimlar (masalan, M.K. Treushnikov, V.V. Yarkov) asosiy e'tiborni buzilgan subyektiv mulkiy huquqlarni tiklashga va iqtisodiy aylanma barqarorligini ta'minlashga qaratadi.

Nemis huquqshunosi D. Bluman o'zining “Ma'muriy adliya tizimi” asarida shunday yozadi:

“Ma'muriy sud iqtisodiy nizoning ichki iqtisodiy mohiyatiga aralashmasligi, balki faqatgina nizoga sabab bo'lgan ma'muriy aktning qonuniyligiga hamda tartib-taomillarning to'g'riligiga baho berishi lozim.”

Biroq, mahalliy huquqiy voqeolik shuni ko'rsatadiki, davlat organining aktini shunchaki “haqiqiy emas” deb art av tadbirkorning muammosini to'liq hal qilmaydi. Chunki noqonuniy akt ortidan kelib chiqqan iqtisodiy zararni qoplash masalasi baribir ochiq qolaveradi. Mahalliy tadqiqotchilardan X.T. Azimov

ma'muriy sudlovda iqtisodiy xarakterdagi nizolarning ko'rilishini "aralash tabiatli huquqiy fenomen" deb ataydi va art avas m huquq tizimidagi modellarni milliy qonunchilikka moslashtirish zarurligini ilgari suradi.

Metodologiya va Natijalar (Methodology & Results)

1. Metodologiya

Ushbu tadqiqotda tizimli yondashuv, qiyosiy-huquqiy tahlil, mantiqiy va art avas m metodlardan foydalanildi. O'zbekiston Respublikasining Ma'muriy sud ishlarini yuritish to'g'risidagi kodeksi (MSIYuTK) hamda Iqtisodiy protsessual kodeksi (IPK) normalari o'zaro qiyoslandi. Shuningdek, Oliy sud Plenumining tegishli qarorlari va real sud keyslari (kolliziyalar) o'rganildi.

Natijalar va Ularning Tahlili (art avas m)

Tadqiqot natijasida aniqlandiki, tadbirkorlik sohasidagi ma'muriy nizolarning asosiy qismi uchta yirik tarmoqqa to'g'ri keladi: soliq munosabatlari, yer resurslaridan foydalanish (hokimlik qarorlari) va litsenziyalash/ruxsat berish tizimi. Bu nizolar ikkiyoqlama xarakterga ega: bir tomondan munosabatda bo'ysunuv (art avas m — ma'muriy) bor, ikkinchi tomondan u biznes subyektining hamyoniga (gorizontal — iqtisodiy) ta'sir qiladi.

Nizo turi	Moddiy tarafi (Iqtisodiy mazmuni)	Protsessual tarafi (Ma'muriy xususiyati)
Soliq nizolari	Moliyaviy mablag'lar, asossiz undirilgan soliqlar va jarimalar	Soliq organining ommaviy-huquqiy tUSDagi qarori yoki hatti-harakati
Yer nizolari	Tadbirkorlik faoliyati uchun investitsiya kiritilgan yer uchastkasidan mahrum bo'lish	Hokimlikning yer ajratish yoki yerga bo'lgan huquqni bekor qilish to'g'risidagi ma'muriy hujjati

Nizo turi	Moddiy tarafi (Iqtisodiy mazmuni)	Protsessual tarafi (Ma'muriy xususiyati)
Litsenziya nizolari	Bozorga kirishning cheklanishi, ishlab chiqarishning to'xtashi va boy berilgan foyda	Vakolatli davlat organining litsenziyani to'xtatib turishi yoki bekor qilishi

Ushbu jadval iqtisodiy mazmundagi ma'muriy nizolarda “protsessual shakl” (ma'muriy) va “moddiy mazmun” (iqtisodiy) o'rtasida uzviy bog'liqlik borligini isbotlaydi. Ammo qonunchilikdagi bo'shliqlar tufayli amaliyotda jiddiy tizimli muammolar yuzaga kelmoqda.

Tizimli muammo : Idoraviy taalluqlilikning noaniqligi va sudlararo “koptok” o'yini

MSIYuTKning 26-moddasiga ko'ra, ma'muriy sudlar davlat organlarining ommaviy-huquqiy munosabatlardan kelib chiqadigan qarorlari va harakatlari ustidan berilgan shikoyatlarni ko'radi. IPKning 25-moddasi esa iqtisodiy sohada yuridik shaxslar o'rtasidagi nizolarni iqtisodiy sudlarga yuklaydi.

Keys tahlili: Hokimlik tadbirkorga investitsiya majburiyatini bajarmaganlik vajini keltirib, yer ajratish to'g'risidagi qarorini bekor qildi. Tadbirkor ushbu qarorni noqonuniy deb topishni so'rab ma'muriy sudga murojaat qildi. Ma'muriy sud: *“Bu yerda investitsiya majburiyati, ya'ni iqtisodiy shartnoma elementi bor, shuning uchun iqtisodiy sudga ko'rilishi kerak”* deb ishni rad etdi. Tadbirkor iqtisodiy sudga bordi. Iqtisodiy sud esa: *“Bu hokimning ma'muriy akti (qarori), biz ma'muriy aktlarni haqiqiy emas deb topolmaymiz, ma'muriy sudga boring”* deb javob berdi. Natijada tadbirkor ikki sud o'rtasida huquqiy himoyasiz qoldi.

Tizimli muammo : “Bitta nizo — ikkita sud” paradoksi (Zararlarni undirish muammosi)

Bugungi kunda amaldagi qonunchilik tadbirkorga o'zining buzilgan huquqini bir joyda to'liq tiklashga imkon bermaydi. Masalan, Bojxona organi tadbirkorning tovarlarini noto'g'ri klassifikatsiya qilib, qo'shimcha 100 million so'm boj undirdi.

1. 1-qadam: Tadbirkor bojxona organining ushbu qarorini noqonuniy deb art av uchun ma'muriy sudga da'vo kiritadi. Sud jarayoni 2-3 oy davom etadi va tadbirkor yutib chiqadi.

2. 2-qadam: Endi o'sha noqonuniy qaror tufayli unga yetkazilgan 100 million so'mlik moddiy zararni (yoki bank foizlarini) undirish uchun u endi iqtisodiy sudda yangitdan da'vo qo'zg'atishga majbur bo'ladi.

Bu holat protsessual tejamkorlik (procedural economy) prinsipiga mutlaqo ziddir. Davlat organining xatosi tufayli tadbirkor ikki marta davlat boji to'laydi, ikki marta advokat yollaydi va oylab vaqtini yo'qotadi.

Xulosalar va Takliflar (Conclusions & Recommendations)

O'tkazilgan tizimli va qiyosiy tahlillar asosida ma'muriy sudlovda iqtisodiy xarakterdagi nizolarni ko'rish samaradorligini oshirish maqsadida quyidagi ilmiy-amaliy takliflar ilgari suriladi:

1. "Bitta nizo — yagona sud" tamoyilini joriy etish: Agar ma'muriy sudda ko'rilayotgan ommaviy-huquqiy nizodan (masalan, davlat organining noqonuniy qaroridan) to'g'ridan-to'g'ri moddiy yoki mulkiy art kelib chiqqan bo'lsa, ma'muriy sudga ushbu zararni ham o'sha jarayonning o'zida ko'rib chiqish va undirish vakolati berilishi shart.

2. MSiyuTKga o'zgartirish kiritish: Kodeksning 26-moddasi quyidagi mazmundagi alohida qism bilan to'ldirilishi taklif etiladi:

"Ommaviy-huquqiy munosabatlardan kelib chiqqan ma'muriy aktni haqiqiy emas deb art av to'g'risidagi talab bilan birga, ushbu akt natijasida yetkazilgan moddiy zararni qoplash haqidagi talab ham ma'muriy sud tomonidan birgalikda ko'rib chiqiladi va hal etiladi."

3. Yagona taalluqlilik preproduksiyasi: Ma'muriy va iqtisodiy sudlar o'rtasida idoraviy taalluqlilik bo'yicha nizo kelib chiqqanda, ishni bir suddan ikkinchisiga asossiz qaytarish taqiqlanishi, bunday holatda Oliy sudning maxsus kollegiyasi tomonidan uchrashuv arafasidayoq yakuniy sud instansiyasi bir art ava qat'iy belgilab berilishi mexanizmini yaratish lozim.

Adabiyotlar ro'yxati (References)

(Maqola oxirida talab etiladigan akademik ro'yxat namunasi)

1. O'zbekiston Respublikasining Ma'muriy sud ishlarini yuritish to'g'risidagi kodeksi. // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 2018-y.
2. Blumann D. Administrative Justice System and Economic Disputes. - Berlin: Springer, 2019. - P. 142.
3. Tixomirov Yu.A. Administrativnoye pravo i protsess: polniy kurs. - M.: 2021. - S. 315.
4. Azimov X.T. Ma'muriy sudlovda iqtisodiy nizolarning taalluqlilik muammolari. // Yuridik fanlar axborotnomasi. - Toshkent, 2024. - №3. - B. 45-50.